

HONORATA JANIK-SKOWROŃSKA

University of Social Sciences and Humanities
in Warsaw, Poland

honorata@janik-kancelaria.pl

ODPOWIEDZIALNOŚĆ INDYWIDUALNA KAŻDEGO Z RODZICÓW ZA WYCHOWANIE DZIECI: ZARYS STANDARDU EUROPEJSKIEGO

THE INDIVIDUAL RESPONSIBILITY OF EACH PARENT FOR THE UPBRINGING OF CHILDREN: AN OUTLINE OF THE EUROPEAN STANDARD

ABSTRACT

The article analyzes the legal and sociological responsibility of each parent for the upbringing of their children. The main aim of the article was to show how social changes influence the shape of legal provisions and their interpretation in the field of parental responsibility of both parents.

The European Union law has been selectively analyzed – the provisions of legal acts and the jurisprudence of the European Court of Human Rights in the context of parental responsibility or family ties.

Responsibility for the upbringing of the child by each parent is the result of the actual implementation of the rights, rights and obligations towards the child. European Union law in the field of legal acts and ECHR jurisprudence follows the needs of the modern family, but to implement a profound change in the understanding of the individual responsibility of each parent, a cultural change that we are witnessing is necessary.

The main conclusion of this article is the pursuit of the individualisation of the exercise of parental authority by both parents and the striving to build and maintain the child's family ties with each parent individually.

STRESZCZENIE

W artykule podjęto analizę prawno-socjologiczną odpowiedzialności każdego z rodziców za wychowanie dzieci. Głównym celem artykułu było wykazanie, w jaki sposób zmiany społeczne wpływają na kształt przepisów prawa i ich interpretacji w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej obojga rodziców. Odpowiedzialność rodzicielska obojga rodziców dotyczy zarówno rodziców prowadzących wspólne gospodarstwo domowe, jak i rodziców osobno wychowujących dzieci. Wskazano, w jaki sposób zmiany społeczne i kulturowe wpływają na postrzeganie wychowania dzieci przez rodziców i organy państwowe. Konieczność analizy poruszonej problematyki wynika m.in. z tego, iż rodzice wychowujący dzieci w rozłączeniu coraz częściej decydują się na model opieki współdzielonej (naprzemiennej). To prowadzi do konieczności stworzenia standardów umożliwiających im sprawowanie takiej opieki w sposób dla nich jasny, zrozumiały i bezpieczny.

Przeanalizowano selektywnie prawo Unii Europejskiej – przepisy aktów prawnych oraz orzecznictwo ETPCz w kontekście odpowiedzialności rodzicielskiej czy więzi rodzinnych.

Głównym wnioskiem niniejszego artykułu jest podążanie w kierunku indywidualizacji wykonywania władzy rodzicielskiej przez oboje rodziców oraz dążenie do budowania i zachowania więzi rodzinnych dziecka z każdym z rodziców indywidualnie.

KEYWORDS: *shared parenting, modern family, joint custody, parental responsibility, contacts with children*

SŁOWA KLUCZOWE: *odpowiedzialność rodzicielska, władza rodzicielska, opieka naprzemienna, opieka współdzielona, więź rodzinna, kontakty z dzieckiem, rodzina, demokratyzacja rodziny, partnerstwo w rodzinie*

WSTĘP

Dziecko jest podmiotem podlegającym ochronie prawnej, a stosunki między rodzicami i dziećmi, jako podstawa funkcjonowania rodziny, podlegają ochronie prawnej (Smyczyński, 1999, s. 131–132). Sytuacja prawna rodziny jako komórki społecznej, w kontekście odpowiedzialności i sposobu sprawowania realnej opieki nad dzieckiem przez oboje rodziców, na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci znacznie się zmieniła i nadal podlega przemianom społecznym (Such-Pyrgiel, 2018, s. 16–24; Sitek, 2014, s.134). Istotne jest, iż „przemiany obejmujące niemalże wszystkie dziedziny współczesnego życia zaznaczyły się również w poglądach na charakter trwałego związku mężczyzny i kobiety – małżeństwa – powołanego w celu (...) współpracy dla dobra rodziny, głównie wychowania dzieci oraz wzajemnej satysfakcji emocjonalnej (Sokal, 1998, s. 67). Jak wskazuje U. Sokal, konsekwencją funkcji biologicznej małżeństwa jest realizowanie przez kobietę i mężczyznę wychowawczej funkcji dzieci. Jednocześnie autorka w swoich rozważaniach przytacza indywidualizm obojga małżonków „małżeństwo tworzy jedność dwu różnych niepowtarzalnych indywidualności, które decydują się na wspólne życie”. Jednocześnie zauważa, iż rzeczony indywidualizm i dbanie o równowagę w zakresie budowania wspólnych celów jest kluczowe dla właściwie funkcjonującego związku dwojga osób. (Sokal, 1998, s. 67–68).

Dla prawidłowego postrzegania odpowiedzialności obojga rodziców za wychowanie dziecka należy przeanalizować, czy rozwiązania prawne przyjęte i stosowane w obrębie państw członkowskich Unii Europejskiej stanowią należytą ochronę dla rodziców i dzieci w kontekście łączącego ich stosunku prawnego wynikającego z odpowiedzialności rodzicielskiej w kontekście indywidualizacji jednostki (Mostowik 2014, s. 71–74). Dla potrzeb niniejszego opracowania autorka ograniczyła zakres materiału do analizy wybranej części prawa Unii Europejskiej.

Należy przeanalizować, czy przepisy prawa Unii Europejskiej udzielają jednakowej ochrony prawnej każdemu z rodziców w kontekście roli prawnej i społecznej w procesie wychowania dziecka i czy dążą do indywidualizacji roli każdego z rodziców w zakresie odpowiedzialności za wychowanie dziecka.

Odpowiedzialności za wychowanie dzieci w aspekcie prawnym należy upatrywać w przepisach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze dnia 19 października 1996 r. (Dz. U. z 2010 r., nr 172, poz. 1158). Należy zauważyć, że na płaszczyznę odpowiedzialności za wychowanie dziecka składa się fizyczna opieka nad nim, wychowanie w duchu wartości prezentowanych przez danego rodzica, pomaganie dziecku w rozwijaniu jego umiejętności, talentów, wspieranie dziecka w jego rozwoju emocjonalnym, czy wreszcie materialne utrzymywanie dziecka poprzez zapewnienie mu dachu nad głową, wyżywienia, ubrania, rozrywki itd. Mimo że możliwe jest skatalogowanie podstawowych potrzeb dziecka w ogólności, to jednak katalog tych potrzeb jest zawsze indywidualny i tym samym stanowi katalog otwarty (Pisarska, 2020, s. 224–240).

Wychowanie dziecka ma dużą doniosłość prawną i społeczną. W przepisach unijnych nie ma definicji legalnej pojęcia „wychowanie dziecka”. Zagadnienie wychowania poruszył M. Bielecki, podejmując próbę zdefiniowania tego pojęcia. Według wspomnianego autora „Wychowanie ma zmierzać do ukształtowania młodego człowieka zgodnie z wolą jego rodziców i opiekunów prawnych. Nie jest to prawo bezwzględne i może być obwarowane ograniczeniami w postaci autonomii dziecka oraz realizacji przez państwo swoich podstawowych funkcji” (Bielecki, 2020, s. 17).

Rozważając indywidualizm każdego z rodziców w procesie wychowania dziecka należy wskazać, iż zgodnie z definicją PWN – indywidualizm to zespół cech psychicznych składających się na osobowość człowieka (www.sjp.pwn.pl.). Jak wskazuje T. Smoczyński, „... integralność człowieka kształtują również stosunki między rodzicami a dziećmi. (...) Zależność dziecka od rodziców jest naturalnym następstwem urodzenia dziecka i konieczność pieczy nad nim, jaką rodzice sprawują zarówno na mocy prawa naturalnego, jak i prawa pozytywnego. Osobowość człowieka dojrzewa bowiem z biegiem

czasu, w efekcie wychowania rodzicielskiego i socjalizacji. Oznacza to, że człowiek od urodzenia dojrzewa również do pełnego korzystania z integralności swej osoby. W okresie tego dojrzewania rodzice sprawują władzę rodzicielską, tj. kierują dzieckiem, sprawują nad nim nadzór, a jako przedstawiciele ustawowi reprezentują dziecko w stosunkach z osobami trzecimi lub organami publicznymi. W konsekwencji los dziecka zależy w dużej mierze od rodziców, którzy ponadto decydują o jego wychowaniu, o kierunku kształcenia, kształtują jego światopogląd, decydują o leczeniu (zwłaszcza chirurgicznym), nadają imię dziecku, decydują o nazwisku dziecka, wyrażają zgodę na adopcję itd. Zakres możliwości decydowania za dziecko zmniejsza się w miarę dorastania dziecka” (Smyczyński 1988, s. 31–32).

ODPOWIEDZIALNOŚĆ RODZIELSKA W KONTEKŚCIE PARTNERSKIEGO MODELU RODZINY I DEMOKRATYZACJI RODZINY

Sytuacja prawna rodziców na płaszczyźnie ich odpowiedzialności za wychowanie dziecka w kulturze europejskiej zdeterminowana jest modelem współczesnej rodziny (Ostrouch-Kamińska, 2011, s. 244–261) i potrzebami dziecka realizowanymi przez oboje rodziców.

Każdy z rodziców w zakresie swojej odpowiedzialności rodzicielskiej ma obowiązek dążyć do realizacji celów wynikających w wychowywania dziecka. Rodzic ma prawo i obowiązek do podejmowania działań zmierzających do dążenia do jak najlepszych dla jego dziecka celów wychowawczych i w tym zakresie każdy z rodziców posiada autonomię. Dopiero jeżeli dobro dziecka jest realnie zagrożone, należy sięgać do rozwiązań prawnych (art. 9 Konwencji o prawach dziecka).

Należy podkreślić, że rodzice powinni dążyć do współpracy i osiągnięcia porozumienia w zakresie wychowywania dziecka, bowiem to zbliża dziecko do jasnych granic i miejsca dziecka w systemie rodzinnym. Jednak, jak pokazuje praktyka, osiągnięcie porozumienia, zwłaszcza w obliczu silnego konfliktu okołorozwodowego, bywa trudne – stąd nacisk należy położyć na indywidualną odpowiedzialność za działania podejmowane przez każdego z rodziców

niż wymagać od rodziców osiągnięcia pełnego porozumienia. Takie oczekiwania bywają utopią, a jednocześnie pogłębiają konflikt rodziców, skupionych na osiągnięciu i udowodnieniu swoich racji. Doświadczenie pokazuje, że rodziny żyjące razem w ramach jednego gospodarstwa domowego, mimo globalnego porozumienia, mają rozbieżne zdania i realizują własne metody wychowawcze. Nie ma żadnej wątpliwości, że idealnym rozwiązaniem służącym najlepszym interesom dziecka jest prezentowanie przez rodziców jednej linii wychowawczej. Jednak w sytuacji konfliktu analizowanie różnic w zakresie wychowania powoduje, że rodzice zamiast skupiać się na dziecku, koncentrują się na zbieraniu materiału dowodowego w zakresie konfliktu i próbie (zazwyczaj nieudolnej) wpłynięcia na sferę odpowiedzialności rodzicielskiej drugiego rodzica.

Przyglądając się modelowi rodziny w kulturze zachodniej, należy zauważyć, że rodziny te deklarują partnerstwo. Partnerstwo postrzegane jako współuczestniczenie w czymś razem i uznawanie równego podziału praw i obowiązków. Warto również zwrócić uwagę na zakres procesów, które A. Giddens nazywa demokratyzacją rodziny. Wspomniana demokratyzacja odpowiada demokratyzacji sfery publicznej. Koncept ten opiera się na dialogu wypracowanym we wzajemnym szacunku, bez przemocy, a efekt osiągany jest przez negocjacje, a nie w wyniku odwoływania się do tradycji. (Giddens 1999). Opierając się na demokratycznym postrzeganiu rodziny, należy dążyć do równowagi między niezależnością a odpowiedzialnością. Ponadto należy wskazać na wspólną odpowiedzialność za wychowanie dziecka, wspólne wykonywanie władzy rodzicielskiej i dążenie do wizerunku zaangażowanego modelu ojcostwa. (Ronek 2008, s. 77–88). Mimo znacznych, postępujących zmian społecznych to mężczyźni wciąż postrzegani są jako żywiele rodziny, a kobiety jako strażniczki ogniska domowego. Młodzi ludzie dostrzegają równouprawnienie i jednakową potrzebę realizacji swoich ról jako matek i ojców. Mimo to pewne zachowania związane z większą rolą matki są zakorzenione kulturowo w społeczeństwach zachodnich, a na zmianę kultury potrzeba więcej czasu. Postępująca zmiana społeczna i kulturowa pokazuje, że oboje rodzice, dążąc do realizacji celów wspólnego wychowywania dziecka i w konsekwencji równej odpowiedzialności za wychowanie dziecka, dążą do równania czasu sprawowania opieki nad dzieckiem. Wyrazem tego jest coraz powszechniej wybierany przez rodziców

model opieki współdzielonej (naprzemiennej) po rozwodzie, bądź rozstaniu (Bernet 2002, s. 781–804). Należy podkreślić, że równy podział obowiązków i praw swoje źródło powinien mieć już w okresie ciąży, a kształtowanie tej współpracy rodzicielskiej od urodzenia dziecka. Przepisy prawa powinny dawać instrumenty do poszerzania świadomości i kompetencji rodzicielskich rodziców, gdyż tylko takie rozwiązania pozwolą na świadomą współpracę rodzicielską.

Dla prawidłowego i spokojnego rozwoju dziecko potrzebuje zaangażowania obojga rodziców, granic stawianych przez rodziców oraz rozumienia i akceptacji dla jego uczuć.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ RODZIELSKA KAŻDEGO Z RODZICÓW, KONCEPT „DZIELONEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI RODZIELSKIEJ”

Dziecko jako podmiot podlega podwójnej ochronie. W pierwszej kolejności należy wskazać na ochronę dziecka sprawowaną przez rodziców na podstawie odpowiedzialności rodzicielskiej, czy władzy rodzicielskiej (lub opiekunów prawnych), a w drugiej kolejności na ochronę, którą roztacza nad dzieckiem państwo. Ochrona ta polega na możliwości kontrolowania i ingerowania w sytuację dziecka – władzę rodzicielską przez uprawnione organy państwowe, w sytuacji, w której dobro dziecka jest zagrożone. Tym samym w pierwszej kolejności to rodzice (oboje) zapewniają dziecku ochronę, dbając o jego jak najlepszy w ich przekonaniu interes (dobro dziecka), a dopiero kiedy ten interes jest rzeczywiście zagrożony, sądy lub inne uprawnione instytucje powinny ingerować, żeby wesprzeć dziecko i rodziców.

W 1924 r. została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów Deklaracja Praw Dziecka zwana Deklaracją Genewską. Z treści powołanego dokumentu wynika, że „ludzkość powinna dać dziecku wszystko co posiada najlepszego” oraz że „Dziecku powinno się dać możliwość normalnego rozwoju fizycznego i duchowego”. Należy zauważyć, że ludzie mają prawo do posiadania różnych wartości, stylów życia i postrzegania rzeczywistości i tym samym każdy z rodziców może inaczej postrzegać przekazywanie dziecku wszystkiego, co najlepsze.

Wobec dalszej konieczności szerszego spojrzenia na ochronę praw dziecka Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 20 listopada 1959 r. uchwaliło Deklarację Praw Dziecka. W preambule do wspomnianego dokumentu zwrócono uwagę, że „dziecko, z powodu niedojrzałości fizycznej i umysłowej, wymaga szczególnej opieki i troski, a także odpowiedniej opieki prawnej zarówno przed urodzeniem, jak i po urodzeniu”. Zgodnie z zasadą 6. rzeczony Deklaracji „Do harmonijnego rozwoju swej osobowości dziecko potrzebuje miłości i zrozumienia. W miarę możliwości powinno ono rosnąć pod ochroną i odpowiedzialnością rodziców, a w każdym razie w atmosferze życzliwości oraz bezpieczeństwa moralnego i materialnego; w pierwszych latach życia nie wolno dziecka oddzielać od matki, chyba że chodzi o wypadki wyjątkowe”. Brzmienie tego przepisu jest urzeczywistnieniem ówczesnych ról społecznych, jakie pełnili rodzice w życiu dziecka. Matka była odpowiedzialna za codzienne wychowanie dziecka, w szczególności za pozostawanie z dzieckiem w domu, będąc „mamą na pełen etat”.

Na przestrzeni 30 lat dostrzeżono konieczność zmiany brzmienia tych przepisów. Potwierdzeniem konieczności skupienia uwagi oraz ochrony prawnej praw dzieci w kontekście m.in. relacji dziecka z obojgiem rodziców było uchwalenie przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencji o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. 1991.120.526). Jak wynika z treści art. 9 ust. 1 Konwencji zasadą jest nieoddzielanie dziecka od rodziców. Należy zwrócić uwagę na fakt wskazania na rodziców, podczas gdy w 1959 r. zwracano szczególną uwagę na osobę matki.

E. Kruk przedstawił koncept „dzielonej odpowiedzialności rodzicielskiej”, na podstawie której odpowiedzialność rodzicielska poprzedza prawa opiekuńcze, a „najlepszy interes dziecka” uwzględnia potrzeby dziecka (fizyczne i emocjonalne) oraz odpowiada potrzebom obowiązków rodzicielskich i społecznych (Kruk, 2005, s. 121–129). Celem ustalenia jasnych zasad indywidualnej odpowiedzialności każdego z rodziców za wychowanie dziecka jest ustabilizowanie sytuacji dzieci poprzez unikanie lub znaczne ograniczanie walki okołorodzodowej o dziecko. Nie ma wątpliwości, że walka rodziców o opiekę nad dzieckiem jest źródłem cierpienia dziecka. Zarówno dziecko, jak i rodzice, pozostając w sporze o strefę wpływów nad osobą dziecka (miejsce pobytu, kontakty, alimenty, ważne decyzje) bardzo łatwo mogą utracić z pola

widzenia budowanie relacji z dzieckiem opartej na szacunku, zaufaniu, spokoju i poczuciu bezpieczeństwa. W obszernym przeglądzie literatury na temat źródła krzywd u dzieci związanych z konfliktem o opiekę wskazać należy:

1. przerwane relacje z jednym lub z dwojgiem z rodziców (Lamb, Kelly 2001, s. 365–371),
2. narażenie dzieci na konflikt małżeński,
3. niestabilność i brak ciągłości życia rodzinnego, oraz
4. spadek standardu życia.

W literaturze przyjmuje się, że dwa pierwsze czynniki najbardziej negatywnie wpływają na cierpienie psychiczne dzieci w konflikcie okołorozwodowym (Emery 1999, Lamb 1997, Amato 2000).

Wobec wzrostu liczby rozwodów czy urodzeń dzieci pozamałżeńskich sytuacja prawna dziecka w kontekście odpowiedzialności obojga rodziców za jego wychowanie podlega nieustannej zmianie. Świadomość społeczna w zakresie roli obojga rodziców w życiu dziecka oraz zmieniająca się nieustannie rola kobiet i mężczyzn w strukturze społecznej – zarówno na płaszczyźnie zawodowej, jak i rodzinnej – prowadzi do konstatacji, że oboje rodzice, niezależnie czy żyją razem, czy osobno, ponoszą taką samą odpowiedzialność rodzicielską za swoje dziecko. Społeczeństwa idą w kierunku braku faworyzowania roli matki bądź ojca w procesie wychowawczym. Zgodnie z art. 18 Konwencji o prawach dziecka należy zwrócić uwagę na realizację celu, jakim jest wsparcie rodziców we wspólnym realizowaniu swojej odpowiedzialności rodzicielskiej. W art. 18 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka została wprost zawarta dyspozycja, zgodnie z którą „Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe starania dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Rodzice lub w określonych przypadkach opiekunowie prawni ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski”. Wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka należy rozumieć – w kontekście opisanych powyżej zmian społecznych – jako indywidualną odpowiedzialność każdego z rodziców. Przepisy prawa nie faworyzują żadnego z rodziców, a każdy z rodziców jest odpowiedzialny za własne działania bądź zaniechania w stosunku do osoby dziecka. Skoro każdy

z rodziców działa w ramach łączącego go z dzieckiem stosunku prawnego odpowiedzialności rodzicielskiej – w sytuacji literalnego rozumienia wspólnej odpowiedzialności obojga rodziców – musieliby oni również wspólnie odpowiadać za naruszenia obowiązków wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, których dopuścił się tylko jeden z rodziców. A takie rozwiązanie jest sprzeczne z interesem dziecka. Jak zwróciła uwagę S. Francq (Francq, 2003, s. 54–72) odpowiedzialność rodzicielska była dotychczas uważana za temat poboczny w stosunku do regulacji dotyczących kwestii małżeńskich, co stanowi problem w zakresie interpretacji przepisów rozporządzeń europejskich (np. Bruksela II bis). Taka interpretacja stanowi wręcz zagrożenie dla interesów dzieci, w szczególności dzieci pozamałżeńskich.

Definicje legalne terminu „odpowiedzialność rodzicielska” znalazły się w europejskich aktach prawnych. Zgodnie z art. 1 pkt 2 Konwencji o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci z dnia 19 października 1996 r. (Dz. U. z 2010 r., nr 172, poz. 1158) „Dla celów Konwencji pojęcie „odpowiedzialność rodzicielska” oznacza władzę rodzicielską lub wszelki inny podobny stosunek władzy, który określa prawa, uprawnienia i obowiązki rodziców, opiekunów lub innych przedstawicieli ustawowych w stosunku do osoby lub majątku dziecka”. Natomiast zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącym jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 definicja „odpowiedzialności rodzicielskiej” oznacza ogół praw i obowiązków, które zostały przyznane osobie fizycznej lub prawnej orzeczeniem z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie, dotyczące osoby lub majątku dziecka. Pojęcie to obejmuje w szczególności pieczę na dzieckiem oraz prawo do osobistej styczności z dzieckiem.

Należy się zgodzić z M. Pazdanem, opierając się na analizie materiałów opublikowanych przez Stałe Biuro Konferencji Haskiej Prawa Prywatnego Międzynarodowego oraz literaturze dotyczącej tej materii, że termin „odpowiedzialność rodzicielska” powinien być rozumiany w sposób autonomiczny, z zachowaniem jej nadrzędnych celów. Istotą odpowiedzialności rodzicielskiej jest zespół praw, uprawnień i obowiązków rodziców lub opiekunów prawnych

dotyczących osoby i majątku dziecka do ukończenia przez nie 18. roku życia. Należy wskazać, że poszczególne kraje europejskie stosują różną terminologię w tym zakresie, a tylko Wielka Brytania, Norwegia i Portugalia używają określenia „odpowiedzialność rodzicielska” (Pazdan, 2018, s. 508–514).

OSOBISTA STYCZNOŚĆ RODZICA Z DZIECKIEM W KONTEKŚCIE OCHRONY „ŻYCIA RODZINNEGO”

Nie może być wątpliwości, że dla realizowania odpowiedzialności rodzicielskiej na gruncie wychowania dziecka, budowania więzi z rodzicem, czy przekazywania dziecku własnego systemu wartości konieczna jest osobista styczność z dzieckiem. Jakkolwiek realizowanie odpowiedzialności w zakresie materialnym jest możliwe bez styczności, jednak większa część realizacji tych celów wymaga kontaktu osobistego.

W zakresie realizacji osobistej styczności rodziców z dziećmi należy przywołać w tym miejscu art. 9 ust 3 Konwencji o prawach dziecka, który gwarantuje utrzymywanie regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich z obojgiem rodziców – w przypadku dziecka odseparowanego od jednego lub obojga rodziców oraz art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, który gwarantuje prawo każdego do poszanowania jego życia prywatnego i rodzinnego. Przedmiotem ochrony w zakresie szeroko pojętej odpowiedzialności rodzicielskiej jest życie rodzinne, które stanowi jedno z podstawowych i naturalnych praw każdego człowieka. Dając ochronę prawną życiu rodzinnemu, należy mieć na uwadze życie prywatne zarówno dziecka, jak i każdego z rodziców. Dopiero połączenie ochrony życia prywatnego (indywidualnego każdej osoby) z ochroną życia rodzinnego w pełni zrealizuje postulat indywidualnej odpowiedzialności rodzicielskiej każdego z rodziców za wychowanie dziecka.

Jak słusznie wskazuje L. Garlicki, „Relacja pomiędzy rodzicami a dziećmi też zawsze rodzi domniemanie istnienia „życia rodzinnego”, w każdym razie dopóki dzieci nie osiągnęły pełnoletności. Nie ma przy tym decydującego znaczenia, czy relacja ta rozwija się w ramach małżeństwa, czy w ramach innego – stałego lub przypadkowego – związku” (Garlicki, 2010, s. 479). Relacja między dzieckiem

a rodzicem związana jest z rzeczywistym pochodzeniem tego dziecka. Dziecko ma prawo znać swoje pochodzenie i w momencie, kiedy ojcostwo jest prawnie uregulowane, należy przyjąć, że ojciec i dziecko stanowią rodzinę i w tym zakresie nie może być wątpliwości, że relacja ta podlega ochronie prawnej. Dla oceny ochrony prawnej relacji rodziców z dzieckiem nie ma znaczenia relacja dziecka z drugim rodzicem, a tym bardziej relacja rodziców między sobą.

Domniemanie „życia rodzinnego” istnieje w relacji między rodzicami a dziećmi niezależnie od sytuacji faktycznej, w jakiej znaleźli się członkowie rodziny. Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie wypowiadał się w przedmiocie domniemania więzi rodzinnej rodziców z dziećmi. Istnienie ochrony takiej więzi w postaci zagwarantowania realizowania kontaktów rodziców z dziećmi determinuje rzeczywistą możliwość realizowania władzy rodzicielskiej. We władzy rodzicielskiej przejawia się natomiast możliwość realizowania przez rodziców odpowiedzialności za wychowanie dziecka. Więzy rodzinne w orzecznictwie Trybunału realizowane są zarówno na poziomie osobistego kontaktu rodzica z dzieckiem, jak i na poziomie wykonywania przez rodzica elementów władzy rodzicielskiej, jak np. ochrona zdrowia dziecka, wybór miejsca zamieszkania lub decyzje dotyczące edukacji. Należy wskazać, że podjęcie przez rodziców realnej odpowiedzialności za wychowanie dziecka nie może być rozpatrywane w oderwaniu od osobistej styczności z dzieckiem, czy wpływanie na jego wychowanie poprzez podejmowanie jednostkowych decyzji dotyczących osoby dziecka.

Z ostrożnością należy podejść do ingerencji władz publicznych z życie rodziny w kontekście odpowiedzialności obojga rodziców za wychowanie dziecka. Ingerencja taka jest konieczna, jeżeli okoliczności sprawy wskazują, że życie rodzinne w zakresie więzi lub odpowiedzialności rodzicielskiej jest zagrożone.

Trybunał wielokrotnie podkreślał w swoich orzeczeniach, że głównym celem art. 8 jest ochrona jednostki przed arbitralną ingerencją władz publicznych. Jednakże w konkretnych sytuacjach właśnie taka szybka i adekwatna ingerencja państwa staje się gwarantem ochrony „życia rodzinnego” (zobacz m.in. X i Y p. Holandii, wyrok z dnia 26 marca 1985 r., Series A, nr 91, str. 11, § 23 i *mutatis mutandis*, Osman p. Wielkiej Brytanii, wyrok z dnia 28 października 1998 r., Reports 19998-VIII, str. 3159, § 115). W omawianym zakresie należy

znaleźć balans pomiędzy interesami jednostki i wspólnoty (zobacz m.in. Keegan p. Irlandii, wyrok z dnia 26 maja 1994 r., Series A, nr 290, str. 19, § 49).

WNIOSKI

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat zmieniło się społeczne postrzeganie funkcji poszczególnych członków rodziny. Na skutek przemian społecznych polegających na dążeniu do równości ról kobiet i mężczyzn na wszystkich płaszczyznach życia, w tym na płaszczyźnie życia rodzinnego, należy uznać, że wkład każdego z rodziców w rozwój i kształtowanie indywidualnej osobowości dziecka podlega ochronie prawnej. Dziecko, przez pryzmat ochrony życia rodzinnego, ma prawo zostać ukształtowane (czerpać wzorce, inspiracje czy doświadczenia) przez każdego z rodziców.

Jednym z podstawowych praw człowieka jest posiadanie swoich własnych wartości, stylów życia i postrzegania rzeczywistości. Sam fakt wskazanych różnic między rodzicami nie może być podstawą do ograniczenia któremuś z rodziców władzy rodzicielskiej bądź ograniczenia styczności z dzieckiem. Dopiero ustalenie, że np. poglądy rodzica stanowią zagrożenie dla dziecka, może prowadzić do stosowania pewnych, przewidzianych prawem, ograniczeń, które mają na celu ochronę osoby dziecka. Należy jednak takie ograniczenia stosować z dużą rozważą, mając na uwadze ochronę życia rodzinnego.

Po dokonaniu wnikliwej analizy należy stwierdzić, że przepisy prawa Unii Europejskiej udzielają jednakowej ochrony prawnej każdemu z rodziców w kontekście roli prawnej i społecznej w procesie wychowania dziecka i co do zasady dążą do indywidualizacji roli każdego z rodziców w zakresie odpowiedzialności za wychowanie dziecka. W kontekście zmian społecznych, jakie stale się dokonują, oraz postępującej zmiany mentalności społeczeństwa w omawianym zakresie, należy podkreślić prymat partnerskiego postrzegania rodziców. Istotne jest dążenie do osiągania przez rodziców porozumienia i implementowanie do porządku prawnego przepisów stymulujących rodziców do osiągania porozumienia w zakresie sposobu wychowania dziecka. Jednak uzależnianie pozostawienia władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom tylko w przypadku zawarcia

porozumienia może powodować, iż jeden z rodziców celowo będzie generował konflikt. Takie rozwiązanie jest niekorzystne dla dziecka.

Wraz ze wzrostem świadomości społecznej w zakresie relacji dziecka z każdym z rodziców, indywidualizacji jednostki w rodzinie, coraz większej liczby rodziców osobno wychowujących dzieci, czy jasno widocznych zmian ról społecznych poszczególnych członków rodziny – należy wywieść, że każdy z rodziców ponosi indywidualną odpowiedzialność za wychowanie swojego dziecka, niezależnie od tego, czy dziecko wychowywane jest w tzw. rodzinie pełnej, gdzie rodzice prowadzą wspólne gospodarstwo domowe, czy w sytuacji braku wspólnego zamieszkiwania przez rodziców. Ponoszenie odpowiedzialności za wychowanie dziecka następuje w wyniku realizacji odpowiedzialności rodzicielskiej (w Polsce nazywanej władzą rodzicielską) nad dzieckiem. Sam fakt bycia rodzicem nie powoduje, że realizowane są elementy pozwalające na ponoszenie takiej odpowiedzialności. Odpowiedzialność za wychowanie dziecka przez każdego z rodziców jest skutkiem rzeczywistego realizowania praw, uprawnień i obowiązków wobec dziecka. Prawo Unii Europejskiej zarówno w zakresie aktów prawnych, jak i orzecznictwa ETPCz, podąża za potrzebami współczesnej rodziny, jednak dla zrealizowania głębokiej przemiany w rozumieniu indywidualnej odpowiedzialności każdego z rodziców konieczna jest zmiana kulturowa, której jesteśmy świadkami.

REFERENCES

- Amato, P.R., Gilbreth, J.G. (1999). Non-resident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage & the Family*, 61, 557–573, Wydawnictwo JSTOR.
- Bernet, W. (2002). Child custody evaluations, *Child Adolesc Psychiatric Clin N Am*, 11, 781–804.
- Bielecki, M. (2020). *Ochrona rodziny i życia rodzinnego w kontekście wychowania zgodnie z przekonaniem rodziców*. Prawa Podstawowe, 17, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.
- Deklaracja Genewska, https://unicef.pl/content/download/197/file/Deklaracja_Genewska.pdf, (dostęp: 07.05.2022).
- Deklaracja Praw Dziecka, https://unicef.pl/content/download/198/file/Deklaracja_Praw_Dziecka.pdf, (dostęp: 07.05.2022).
- Emery, R.E. (1999). *Postdivorce family life for children: An overview of research and en-field Research implications for policy*. *The Postdivorce Family*, (Ed.). By R.A. Thompson and P.R. Amato, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Francq, S. (2003). *Parental responsibility under Brussels II*, 54–72. https://www.academia.edu/3528421/Parental_responsibility_under_Brussels_II, (dostęp: 01.06.2022).
- Garlicki, L. (2010). Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I–II. Komentarz, prof. dr hab. Leszek Garlicki, prof. dr hab. Piotr Hofmański, prof. dr hab. Andrzej Wróbel, 479. Wydawnictwo CH Beck.
- Giddens, A. (1999). *Trzecia droga. Odnowa Socjaldemokracji*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Jaros, P.J., Michalak, M. (oprac.). (2015). *Prawa dziecka*. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych. Rzecznik Praw Dziecka.
- Kelly, J. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39, 963–973.
- Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci z dnia 19 października 1996 r. (Dz. U. z 2010 r., nr 172, poz. 1158).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284.
- Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r., nr 120, poz. 526).
- Kruk, E. (2011). Arguments for an Equal Parental Responsibility Presumption in Contested Child Custody. *The American Journal of Family Therapy*, 39, 5.
- Kruk, E. (2005). Shared Parental Responsibility Shared Parental Responsibility: A Harm Reduction-Based Approach to Divorce Law Reform. *Journal of Divorce & Remarriage*, 43(3/4), https://www.academia.edu/21846446/Shared_Parental_Responsibility, (dostęp: 02.06.2022).
- Lamb, M.E., Kelly, J. (2001). Using the empirical literature to guide the development of parenting plans for young children. *Family Court Review*, 39 (4), 365–371.

- Mostowik, P. (2014). Rozdział I Pojęcia podstawowe. W: Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym *międzynarodowym*, s. 71–74. Wydawnictwo Jak.
- Ostrouch-Kamińska, J. (2011). *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów, Studium socjopedagogiczne rodziców przeciążonych rolami*, s. 244–261. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Pazdan, M. (2018). *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, s. 508–514. Wydawnictwo CH Beck.
- Pisarska, A. (2020). Psychologiczne i prawne aspekty dobra dziecka. *Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio*, 41(1), 224–240, <https://doi.org/10.34766/fetr.v41i1.230>.
- Ronek, G. (2008). Koncepcja demokratycznej rodziny Anthony'ego Giddensa. W: W. Muszyński, E. Sikora (red.), *Miłość, wierność i uczciwość na rozstajach współczesności. Kształty rodziny współczesnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000.
- Sitek, M. (2014). Koncepcja rodziny w świetle postanowień Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. *Journal of Modern Science*, 20(1), 131–144.
- Smyczyński, T. (1988). Integralność człowieka w świetle jego statusu rodzinnego. *Ruch prawniczy, socjologiczny i ekonomiczny*, L, 2, 31–32.
- Smyczyński, T. (1999). Uwagi o reformie polskiego prawa rodzinnego. W: *Prawa rodziny – prawa w rodzinie w świetle standardów międzynarodowych*, red. T. Jasudowicz, 131–132. Wydawnictwo TNOiK.
- Sokal, U. (1998). Współczesne poglądy na charakter związku małżeńskiego. *Roczniki Socjologii Rodziny*, t. X, 67–68.
- Such-Pyrgiel, M. (2018). Społeczny wymiar życia singli. *Studium socjologiczne*, 16–24. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie.
- Uniwersalny Słownik Języka Polskiego (2003) red. S. Dubisz, Indywidualizm, Wydawnictwo Naukowe PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/indywidualizm;2561475.html>, (dostęp: 10.02.2023).

SPIS ORZECZEŃ

- Keegan p. Irlandii, wyrok z dnia 26 maja 1994 r., Series A, nr 290, str. 19, § 49).
- Mutatis mutandis, Osman p. Wielkiej Brytanii, wyrok z dnia 28 października 1998 r., Reports 19998-VIII, str. 3159, § 115)
- X i Y p. Holandii, wyrok z dnia 26 marca 1985 r., Series A, nr 91, str. 11, § 23.